

Strachoňová, Hana; Veselovská, Ludmila

Zpráva o fungování Jazykovědného spolku (JaSp) na Masarykově univerzitě

Linguistica Brunensia. 2014, vol. 62, iss. 2, pp. 143-146

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130163>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

dvě varianty: existující *ples* a neexistující **lpes*. Pro tyto dvojice výsledky ukazovaly, že mluvčí preferovali vždy existující slovo (např. *ples*). Lze tedy hovořit o lexikálně podmíněném rozhodování mluvčího při výběru variant – *lexikálním efektu*. Aby bylo možné se při experimentu zaměřit pouze na zkoumanou fonologickou rovinu pravidel, bylo potřeba eliminovat zjištěný lexikální efekt, tedy soustředit se pouze na ty segmentové trsy, které (při smíšení) nedávají ani jedno existující výstupní slovo. Takto upravená a lexikálního efektu zbavená data ukázala, že výstupní slova, reprodukováná mluvčími – participanty – odpovídají pořadí přehraných slov. To dokazuje pravdivost Scheerovy hypotézy: česká gramatika v principu dovoluje všechny možné kombinace sonorních řetězců v iniciální slabice – stoupající (např. *pr-*) i klesající (např. *rp-*).

Přestože na konferenci celkově převládala ruský a polský jazykový materiál, ani čeština nezůstala upozaděna. Kromě výše uvedených přednášejících českou lingvistiku, resp. lingvistiku o češtině reprezentovali také Hana Strachonová a Mojmír Dočekal (oba z Masarykovy univerzity) se společným příspěvkem o sémantice a distribuci českých zájmen s postfixem *-koli(v)*, Jiří Kašpar (University College London) s přednáškou o syntaktickém chování částice *že* a další.

V termínu od 4. do 6. prosince 2014 brněnská Masarykova univerzita bude hostit mezinárodní konferenci FDSL 10.5.

Anton Poludněv

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno
poludnev@mail.muni.cz

Zpráva o fungování Jazykovědného spolku (JaSp) na Masarykově univerzitě

V roce 2013 vznikl jako původně studentská odborná aktivita při Ústavu jazykovědy a balistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Jazykovědný spolek (JaSp). Spolek se zpočátku profiloval jako dobrovolné uskupení převážně magisterských studentů oboru Obecná jazykověda připravujících se touto cestou na červnový termín státní závěrečné zkoušky. Studenti tak v určitém smyslu nevědomky navázali na brněnskou „kroužkařskou“ tradici české strukturální školy z dob, kdy na Masarykově univerzitě působili jako pedagogové Bohuslav Havránek nebo Roman Jakobson a studovali slavisté Radoslav Večeřka či František V. Mareš.

Hlavními organizátory spolku jsou studenti obecné jazykovědy Markéta Dvořáková a Anton Poludněv. Podmínkou pro členství ve spolku bylo původně vypracování vybraného okruhu státnicových otázek a jeho poskytnutí ostatním členům spolku. Sezení, během kterých probíhají prezentace zpracovaných okruhů, byla nicméně otevřená už od začátku pro kohokoliv. Přednášky na vybraná témata tak měli v rámci sezení nejen samotní členové spolku, ale také pozvaní vyučující z Ústavu jazykovědy a balistiky. Každý pozvaný přednášející přitom dostal jako poděkování symbolický dárek – disketu s názvem spolku (napsaným

česky a mongolsky). Vizuální podoba diskety zároveň funguje jako logo spolku (objevuje se například na pozvánkách na přednášky).

Již velmi brzy po zahájení své aktivity se členové spolku rozhodli, že se nebudou omezovat jen na zadané státnicové okruhy a společná setkání budou využívat i k rozšíření svého odborného záběru. V současné době tak aktivity spolku jeho původní záměr přesahují. První (tzv. fakultativní) přednáškou tohoto druhu bylo listopadové vystoupení *Markéty Zikové* z Ústavu českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity s tématem *Generativní fonologie*. Ziková připomněla obecnost hlavní zásady strukturalistického a generativního přístupu ve fonologii a na několika příkladech z češtiny demonstrovala výhody a slabiny prvního i druhého fonologického modelu. V prosinci pak v rámci hostování na MU přijal pozvání spolku mezinárodně uznávaný fonolog *Tobias Scheer* z univerzity v Nice ve Francii a vystoupil s přednáškou na téma *Co je slabika?*, v níž posluchače seznámil se základními principy fonologické teorie CVCV, jíž je autorem.

Positivní odezva na tyto přednášky přiměla členy Spolku ke zvýšení frekvence setkávání. V jarním semestru (2014) se proto sezení konají už dvakrát týdně: pondělní večery jsou věnovány zadaným státnicovým okruhům a středeční fakultativním přednáškám pozvaných řečníků. Protože se spolek jako celek programově distancuje od příslušnosti ke konkrétnímu vědeckému paradigmatu, měli v úvodu jarního semestru návštěvníci středečních sezení možnost vyslechnout příspěvky velmi rozdílné, co se týče tematického zaměření i použité metodologie. Na začátku března proběhla přednáška *Pavla Cahy* z univerzity v Tromsø (Norsko), na které se posluchači seznámili se základy tzv. nanosyntaxe (přednáška *Co je to nanosyntax?*). Cahá demonstroval základní principy daného teoretického rámce prostřednictvím analýzy jevů společných pro pádové systémy typologicky rozdílných jazyků světa (včetně češtiny). V půlce března pak proběhl v rámci aktivit JaSpu workshop o modelu funkčního generativního popisu, na němž vystoupily dvě v českém lingvistickém kontextu velmi známé osobnosti, *Eva Hajičová* a *Jarmila Panevová* z Univerzity Karlovy v Praze (vzhledem k tomu, že tato význačná teorie gramatiky není mimopražské studentské i vědecké komunitě široce známa, dovolíme si o tomto cyklu informovat o něco podrobněji).

Úvodní slovo přednesl *Tomáš Hoskovec* z Ústavu jazykovědy a baltistiky MU, který stručně představil funkční generativní popis (FGP) pražské lingvistické školy a srovnal ho na obecné rovině s brněnským, firbasovským pojetím.

Teoretickými východisky pražského FGP se potom podrobněji zabývala *Jarmila Panevová* (Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK v Praze) ve svém prvním vystoupení *Teoretická východiska funkčního generativního popisu*. Zmínila počátky FGP odkazem na historii de saussurovské lingvistiky a podrobněji představila kanonickou studii *Petra Sgalla Generativní popis jazyka a česká deklinace* (Praha, Academia 1967). Sgall v ní odkazuje k základním principům generativní gramatiky, formulovaným Noamem Chomským. Na rozdíl od Chomského transformační teorie Sgallova však uplatňuje tzv. funkční hledisko, které prosazovali strukturalisté pražské lingvistické školy. Navrhovanou syntézu označuje jako *funkčně generativní přístup* k jazyku, zkráceně FGP.

Jarmila Panevová definovala FGP jako *generativní přístup* k jazykovému systému, který předpokládá, že konkrétní jazykové promluvy jsou generovány z abstraktních podkladových vzorců, které formálně zapisuje pomocí závislostních stromů. Představila FGP jako přístup pracující s několika rovinami: rovina hloubkové syntaxe (tektogramatická) vychází z valence slovesa a základních významových složek textu. Rovina větněčlenská (rovina povrchové syntaxe) pracuje s větnými členy, zatímco roviny morfématická a morfonologická a fonologicko/fonetická se zabývají konkrétní realizací jednotlivých částí struktury, včetně konkrétních jazykově specifických paradigmat. Na českých příkladech pak přednášející ukázala možné zdroje jazykové synonymie.

Ve svém druhém příspěvku *Valence z hlediska FGP* se Panevová zaměřila na valenci, kterou definovala jako požadavek na sémantickou úplnost lexikální jednotky, tj. na její obligatorní komplementaci vyžadovanými (nevypustitelnými) doplněními. Pracovala přitom s tradičními pojmy rekce a s rozdílem mezi objekty a příslušným určením. Jednotlivé příklady sémantických rolí (aktantů) předvedla na bohatém českém materiálu především z oblasti kategorie sloves, ale zmínila i možnou valenci u substantiv (zejména derivovaných) a adjektiv.

Aktuální členění ve FGP bylo názvem i tématem závěrečného vystoupení Evy Hajičové (Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK v Praze). Ukázala v něm, že větný dynamismus není jen stylistickou ozdobou, ale jeho uplatnění vede ke změně významu, a tudíž je třeba ho zahrnout i do hloubkové struktury jazykového systému. Kontextové zapojení částí textu považuje v rámci FGP za primární opozici, která je realizována řadou různých formálních prostředků. Hajičová ukázala české příklady kontextově zapojených prvků (včetně kontrastivně kontextově zapojených), které mohou být na povrchové struktuře intonačně odlišeny a v extrémních případech i elidovány, přestože jejich přítomnost v rovině hloubkové je nepopíratelná. Intonace (kromě slovosledu) hrála významnou roli i při definování formy typické pro výrazy kontextově nezapojené, které uvádějí informace dříve nezmíněné a z kontextu neodvoditelné, tj. rematické. Hajičová ukázala příklady záznamu kontextové zapojitelnosti do větných stromů, zmínila variabilitu skopusu rematizátorů a zmínila se o specifické struktuře tázacích vět. V závěru svého vystoupení srovnala přístupy českých lingvistů k fenoménu aktuálního členění: odlišila původní mathesiovský přístup od komunikativního dynamismu brněnských lingvistů reprezentovaných autory, jako byl Jan Firbas a Aleš Svoboda. U pražského přístupu vyzdvihla jeho důraz na sémantické rozlišení používaných konceptů a na provázanost kontextové zapojenosti s ostatními částmi (rovinami) jazykového systému.

V diskuzi, která následovala vystoupení přednášejících, se tázající zaměřili na srovnání pražské a brněnské školy aktuálního větného členění a na některé detaily FGP – jako např. kontextové zapojenosti jednotek menších a větších, než je slovo, na problematiku formalizace aktuálního členění větného, tj. zápis relevantních informací do jednotlivých rovin.

Za účastníky se s přednášejícími rozloučil hlavní organizátor workshopu, Anton Poludněv.

Zatím poslední událostí střeďečního přednáškového cyklu byla přednáška *Tomáše Ondráčka* z Katedry filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity *Systémy, matice a programy: poznámky o třech teoriích vědy*. Ondráček posluchačsky atraktivní formou shrnul dílo Poppera,

Kuhna a Lakatose a tyto tři přístupy k teorii vědy vzájemně porovnal (s výsledkem hodným filozofa - teorie vědy existuje). Do konce jarního semestru má JaSp ještě na programu přednášky například z generativní syntaxe a jazykové akvizice.

O přednáškách JaSpu se členové mohou dozvědět prostřednictvím informačních e-mailů posílaných organizátory (pro tuto možnost je ovšem třeba organizátory kontaktovat).

Podíl na popularitě, kterou si JaSp během krátké doby své existence získal, má bezpochyby několik faktorů: orientace na srozumitelnou formu prezentace jednotlivých témat, výběr témat samotnými studenty a nakonec i propagace fakultativních přednášek přes sociální síť. Současná návštěvnost přednášek JaSpu ukazuje, že mezi studenty (i vyučujícími) z různých oborů Filozofické fakulty i mimo ni existuje o setkávání a diskusi nad tématy spjatými s lingvistikou (a vědou obecně) zájem, což je jistě dobře. Proto doufáme, že si tento spolek dokáže svou názorovou otevřenost uchovat a přispěje tak k ještě otevřenější diskusi, než tomu je v českém akademickém prostředí doposud. Studentskému Jazykovědnému spolku tak z pozice vyučujícího gratulujeme nejen k tomu, že dokázal už několikrát zaplnit zasedací místnost děkanátu ve společensky poměrně exponovaném čase (středa večer), ale přejeme hodně zdaru i do budoucna.

Hana Strachonová

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno
hana.strachonova@gmail.com

Ludmila Veselovská

Filozofická fakulta univerzity Palackého v Olomouci
ludmila.veselovska@upol.cz